

IKONSÄLLSKAPET

Rundbrev 15

Januari 2008

*Styrelsen önskar samtliga medlemmar
en god fortsättning på året och hälsar
välkomna till vårens aktiviteter!*

VÅRENS PROGRAM

Ulf Abel:

Från Edward Gibbon till Gunnar Ekelöf - om ikon- och
bysansintresset under 1800- och 1900-talet

Föreläsningen behandlar bakgrunden till det påtagliga ointresse som 1800-talet generellt sett visade Bysans och bysantinsk konst, inklusive ikoner. Kring 1900 började denna trend att avta och följas ett sakta växande intresse, som kulminerade under seklets andra hälft. Bland namn som figurerar i översikten kan nämnas Goethe, John Ruskin, Olle Hjortzberg, Einar Forseth samt poeten och nobelpristagaren W. B. Yeats.

Torsdagen 21 februari kl. 18.30, Kungsholmskyrkans samkvämsvåning kl. 18.30.

(Obs! Ny plats!) Lokalen finns i byggnaden nedanför kyrkan, med entré från Hantverkargatan. Närmaste T-bana *T-Centralen*: gå så över Centralbron, passera lasarettet och kyrkan finns på höger sida. Samt bussarna 3 och 62. Efter föreläsningen samkväm. Alla välkomna, icke medlemmar betalar 40:- kr i entré.

Livrustkammaren inbjuder:

Elisabeth Löfstrand:
Ryska krigsbyten i svensk ägo

Genom kriget på andra sidan Östersjön under decennierna kring 1600 fördes en mängd ryska föremål till Sverige. Det var ryska kyrkklockor, ikoner och pergamentshandskrifter. Ett krigs-

byte av det mera ovanliga slaget var Novgorods stadsarkiv för åren 1611-1617, som nu förvaras på Riksarkivet. Genom sin ålder och dignitet är det unikt även för ryska förhållanden.

Lördagen 23 februari kl. 15.00, Livrustkammaren,

Slottsbacken 3 (intill Skeppsbron). Arrangör: Livrustkammaren. Kostnad: 110:- kr inklusive entré till samlingarna..

Årsmöte samt föreläsning av Owe Wikström

Efter stadgeenligt årsmöte föreläser teologen, **professor Owe Wikström** under rubriken ”**Skönheten skall frälsa världen**” - om **estetik och teologi**. Det är en glädje för Ikonsällskapet att vi lyckats engagera Owe Wikström, författare till böcker som *Långsamhetens lov* (2003) och *Ikonen i fickan* (2004) samt en uppskattad föreläsare. Dessutom behandlar han här ett ämne av stor relevans i ortodox teologi.

Onsdagen 12 mars kl. 18.30, Gustav Vasa kyrkas församlingsvåning,

Västmannagatan mitt emot kyrkan, T-bana *Odenplan* samt diverse bussar. Efter föreläsningen samkväm. Alla välkomna, icke medlemmar betalar 40:- i entré.

Elisabeth Löfstrand: Ikonen Gudsmoeran av Stockholm

Vid flera tillfällen har vi berört denna märkliga undergörande ikon från 1600-talet som var så känd och uppskattad att den har en egen dag i den ryska helgonkalendern. Varje gång med hänvisning till att Elisabeth Löfstrand skall berätta för oss om den. Nu har tillfället kommit!

Onsdagen den 23 april kl. 18.30, Gustav Vasa kyrkas församlingsvåning (se ovan!).

Samkväm. Alla välkomna, icke medlemmar betalar 40:- i entré.

Vårterminens program avslutas med **Novgorodresan 7 – 11 juni**.
Se närmare program separat, respektive i slutet av detta rundbrev!

Sedan sist ...

Lokalen var fylld när Natalya Tolstaya 16 oktober berättade om svenskundervisningen vid universitetet i Petersburg och svårigheten att få eleverna att engagera sig för ikontermer o.dyl. (Hon beklagade framtida ikonintresserade besökare i Petersburg, som inte kommer att ha mycket att hämta från guiderna!). Hennes känslomässigt engagerade, men samtidigt distanse-erade, ironisk-humoristiska framställning charmade alla. Förmodligen uppmärksammade flera nyligen den brett upplagda presentationen av henne i Svenska Dagbladets kulturdel (3.1.08). Detta med anledning av att hennes senaste novellsamling, *Ensam*, i februari kommer i svensk översättning. Förlag: Ord & Visor. Kan rekommenderas!

Trots att besöket 31 oktober i Kristi Förklarings rysk-ortodoxa kyrka var Ikonsällskapets andra var intresset stort. Kyrkoherden, fader Angel, talade om kyrkan och dess plats i kyrkohierarkien, varefter följde en diskussion om några av kyrkorummets ikoner. Avslutningsvis följde samkväm i församlingslokalen, där vi kunde studera en intressant fotoutställning i anslutning till kyrkans (d.v.s. kyrkolokalens) hundraårsjubileum.

Den 26 november föreläste Margaretha Attius Sohlman om det komplicerade förhållandet mellan ortodoxt, uniatiskt och rutenskt i Öst- och Centraleuropa, också påtagligt i ikonmåleriet, vilket tydligt presenterades i intressanta diabler. Den intresserade hänvisas i dessa frågor till hennes bok *Tro och tanke i Europas mitt* (2001).

Nya böcker

Robin Cormack, *Icons*, London: The British Museum, 2007, 144 sidor

Nyligen utkom i England en bok med titeln *Icons*, författad av Robin Cormack. Den är utgiven av British Museum och kretsar till dels kring ett antal av de centralaste av museets egna ikoner. Boken innehåller även en illustrerad förteckning över samtliga ca 100 ikoner som idag finns i museet. Bokens fem huvudavsnitt, med rubrikerna "Icons and Iconoclasm", "How to make an icon", "Reading icons", "Saints" samt "Icons after Byzantium", liksom dess mycket generella titel, kan lätt ge intryck av att det här rör sig om ännu en allmän ikonframställning, ytterligare en av dessa många oproblematiserande studier. Men den som tror detta är i så fall okunnig om vem författaren är. Cormack, en av dagens främsta konsthistoriker med inriktning på Bysans och professor vid Courtauld Institute, har i en rad studier - liksom i sin övergripande *Byzantine Art* (2000), ett obligatorium för den intresserade - ideligen ställt nya och ibland överraskande frågor kring sitt material och på så sätt nått fram till lika nya och överraskande insikter. Några kanske minns honom som den inledande talaren vid Nationalmuseums ikon-symposium i mars 2003, där han föreläste under rubriken *Icons and Hesychasm*, också då med nya och överraskande infallsvinklar. Han motarbetar också ständigt uppfattningen om den statiska tolkningen. Följande mening i den nu aktuella boken är symptomatisk: "Thus any icon that we study today has various levels of meaning, both specific for the donor and general for the public viewer. Icons, like the text of the Bible, were continually open to religious interpretation and commentary." (52)

Författaren utnyttjar här British Museums ikoner i sina diskussioner (tanken med boken är uppenbart att göra samlingen mer känd – vilket den förtjänar!). I kapitlet om ikonoklasmen spelar ikonerna Ortodoxiens triumf en stor roll, denna hyllning till ikonerna, som skildrar kyrkomötet i Konstantinopel i mars 843 och det beslut som där togs, vilket ju innebar ikonodulernas definitiva seger. Ikonerna tillkom troligen i Konstantinopel ca 1400. Under en för Sverige mer gynnsam stjärna hade den idag kunnat tillhöra Nationalmuseum! Den ingick under tidigt 1900-tal i en omfattande svensk konstsamling (troligen som enda ikon) och lämnade landet först på 1980-talet.

I kapitlet om en ikons tillkomst är en annan av museets ikoner central. År 1983 mottog den grekiske konservatorn Stavros Mihalarias en större ikon framställande Kristus Allhärskaren, troligen från 1600-talet, för konservering, en konstnärligt sett tämligen ordinär ikon. Han upptäckte emellertid under arbetet att pannån var återanvänd och ursprungligen något större. Liksom att baksidan bar spår av förgyllning och oxiderad fernissa. Det som baksidan dolde visade sig vara merparten av en framställning av aposteln Petrus från tidigt 1300-tal av imponerande kvalitet! Den närmaste stilistiska parallellen finner Cormack i mosaikerna och målningarna i Choraklostret i Konstantinopel.

Två exempel till, nu från kapitlet Helgon. 1978 visades på en Londonauktion en ikon med den helige Georg ridande på en vit häst. Den bedömdes som varande ryskt 1800-tal, vacker men utan särskilt intresse. 1981 kunde Cormack i en studie lägga fram övertygande bevis för att det egentligen rörde sig om ett verk från 1200-talet (!), från korstågstiden, och att det bör ha utförts av en konstnär troligen från Frankrike men verksam i det heliga landet, antagligen i Acre, korsfararnas fäste eller i Katarinaklostret i Sinai, där paralleller finns. 1997 ingick ikonen i Metropolitan Museums stora bysantinska utställning *Glory of Byzantium*, med dessa uppgifter, och utlånad av den nye ägaren, British Museum.

Så det sista exemplet, en gammal rysk ikon av stor skönhet. Motivet är den helige Georg stridande med draken. På grund av hästens svart-gröna ton kallas den, något oegentligt, ”Black George”. 1959 påträffades den första gången, i en liten by vid floden Pinega i Nordryssland, där den tjänade som fönsterlucka i ett stall. Man kunde fortfarande se måleriet, troligen från 1700-talet, men olika tecken tydde på att ikonerna var av äldre datum och hade underliggande måleri. Den fördes till Moskva, där man under flera lager slutligen fann detta konstverk, daterat till sent 1300-tal, med drag av Novgorodmåleri, men också av Pskov. 1964-65 visades den på Tretjakovgalleriet. Dess format är 77,5 x 57,5 cm. Den som påträffat ikonerna var dissidentförfattaren Andrej Siniavskijs hustru Maria Rozanova. När paret 1973 tilläts lämna Sovjet för att bosätta sig i London, fick de tillstånd att även medföra delar av bohaget, inklusive denna ikon. I slutet av 1980-talet kom den så till British Museum. Dess långa och delvis vanskliga resa var avslutad.

I sin framställning berör författaren också många ytterst centrala frågor, den om bildens, ikonens, relation till texten, ”texten som ikon”, också i anslutning till Johannesprologens ”I begynnelsen var Ordet” (en av grundinnebörderna i det grekiska ordet *logos* är ”ord”), vidare om ikonens nära förhållande till relikerna samt den om ikonerna verkligen kan betraktas som konst. Han behandlar denna senare både i bokens inledning och i dess avslutning. Bokens sista mening lyder: ”The icon is indeed art, but it is also representative of a way of life”.

Ett ytterligare tema författaren följer i flera av kapitlen är 1800-talets attityd gentemot ikoner, d.v.s. dess generella ointresse för denna konst. När British Museum 1852 mottar den första ikonerna, troligen spjälkad i två delar, verkar det snarast vara av misstag. Den tycks nästan ha

kommit med oavsiktligt (som packmaterial?) när man från Egypten sände över en samling syrianska manuskript (handskrifter stod högre upp på värdeskalan). Vid ett möte 1860 mellan museets direktör, Anthony Panizzi, och en kommission från departementet tillfrågades denne om man har några bysantinska, orientaliska eller mexikanska antikviteter undanstoprade i källaren. ”Jo, en del”, svarade han och tillade, ”det är knappast någon förlust att dessa inte är mer tillgängliga än så”. Författarens egen kommentar: ”Things - thankfully - have changed!”

Robin Cormack har skrivit ännu en stimulerande och lärorik bok.

U. A.

Lars Gerdmar, *Ansikte mot ansikte. Om de heliga ikonerna*, Lund, Sekel Bokförlag, 2007. 312 sidor

Ansikte mot ansikte heter en stor, vacker bok av Lars Gerdmar, katolsk ikonmålare och –forskare från Lund. Den är mångahanda saker: konstbok, meditationsbok, teologisk lärobok, självbiografi, introduktion till liturgi och kyrkohistoria, dogmatik och konsthistoria, estetik och måleriteknik...

Det första som slår en är de många vackra illustrationerna. I sin historiska tillbakablick visar författaren bilder av romerskt måleri från Fayum, Pompeji och Rom. Det tidiga ryska ikonmåleriet finns med, den grekiska stilen likaså, allt ifrån Sinaiklostrets berömda Kristusikon från 500-talet, den allra äldsta bevarade ikonen på trä.

Bysantinska mosaiker från Ravenna och Konstantinopel, Hagia Sophia och Chora, och bysantiskt bokmåleri bidrar till att förmedla den östliga kyrkans bildkonst. Ikonens historia förs fram till nutid, och här möter författaren själv med en samling nya ikoner av hans egen hand.

- Själv har jag tagit intryck både av det robust realistiska och antikiserande grekiska ikonmåleriet, den ryska kolorismen och poetiska skärpan. Eftersom jag tillhör den katolska kyrkan har jag av naturliga skäl i mitt konstnärskap också funnit stor inspiration och vägledning i den västerländska motsvarigheten till det östliga ikonmåleriet och då främst i den italienska senmedeltidens måleri, skriver Gerdmar i inledningen.

- I själva måleriet tar jag fasta på de känslöbetonade och symbolskapande konstnärliga medlen som gör händelsen påtaglig och fokuserar de porträtt som här förekommer. Från hjärta, intellekt och inbillningskraft växer bilden fram av Guds nåd i linjer, färger och former, ljusmåleri och modelleringar, mimik och symbolik.

Gerdmars ikoner har en ljus kolorit med starka färger. Trots sin begränsade storlek har de en mycket monumental karaktär. Hans karakteristiska, olivfärgade ansikten med sina uttrycksfulla ögon och mjuka fördrivningar har ett upphöjt lugn och en inåtvänd skönhet helt i den klassiska traditionen. Det är ett meditativt måleri, och kring 18 utvalda, avbildade ikonmotiv väver han en mediativ text som ackompanjerar och förklarar bilden.

Men dessutom ger han en levande skildring av hur en ikon blir till, steg för steg. Han visar prov på sitt arbete i olika faser, ett arbete som också inspirerat honom till nya motiv i klassisk anda, t.ex. Jakobs dröm, med lätta, dansande änglar som rör sig utefter himlastegen ovanför

den sovande Jakob, eller västliga helgon som Franciskus och Birgitta. En Birgittaikon av Gerdmar överlämnades som gåva till påven Johannes Paulus II år 2002.

Ikonen blir idag allt mer omtyckt även i Väst, och Gerdmar ger några exempel på katolska gemenskaper han funnit där den spelar en viktig roll: kyrkan S:t Gervais och Jerusalembroderskapet i Paris och Communità di Sant'Egidio i Rom. Sankt Thomas kyrka i Lund och Sankt Lars i Uppsala med betydande ikoner av Lars Gerdmar visar att ikonen hållit sitt slutliga intåg även i katolska kyrkan i vårt land. – Se Lars Gerdmars bilder på hans internetgalleri: www.imagonova.com

Kaj Engelhart

NOVGOROD – EN RYSK SKÖNHET

EN RESA FÖR IKONSÄLLSKAPET

7 – 11/6 2008 * 5 dagar

Novgorod är en av Rysslands äldsta städer, omtalad i Nestorskrönikan för år 859. Staden spelade en viktig roll under många århundraden som ett politiskt och kulturellt centrum i Ryssland. En furstedynasti, troligen av skandinavisk härkomst, regerade från fästet Gorodisjtje, sannolikt identiskt med de skandinaviska källornas Holmgård. Staden var från 1100- till 1400-talet en självständig stadsstat styrd av fria medborgare och med utbyggda kontakter med Hansan. I juli 1611 stormades och intogs Novgorod av svenska trupper, ledda av Jacob De la Gardie, och hölls sedan besatt av Sverige intill freden i Stolbova år 1617.

Under vår resa får vi se de praktfulla rysk-ortodoxa kyrkorna och som besökare överväldigas man av skönheten i en genuint rysk stad. Novgorods unika arkitektur står på UNESCO:s världsarvslista. Resvärdar är **Ulf Abel** och **Elisabeth Lövstrand**. Svensktalande lokalguide är **Natalya Tolstoj**, docent vid svenska institutionen på universitetet i S:t Petersburg.

DAG 1. STOCKHOLM – NOVGOROD. Vi flyger från Stockholm kl 10.55 och landar i S:t Petersburg kl 14.20. Vår guide möter oss på flygplatsen med buss och vi startar vår färd mot Novgorod dit vi beräknas komma vid 20-tiden. I Novgorod tar vi in på Hotel Sadko. Vi äter gemensam middag och får sedan under en konsert lyssna till rysk klassisk musik.

DAG 2. NOVGOROD. Under förmiddagen gör vi en stadsrundtur och får en visning av Novgorods Kreml och Sofiakatedralen. I Sofiakatedralen ligger Olof Skötkonungs dotter Ingegerd (helgonförklarad som St Anna) begravnen och här finner vi ikonen ”Tecknets Gudsmoder” som skyddade staden mot angrepp av fientliga styrkor år 1169. Efter gemensam lunch på en restaurang inne i Kreml besöker vi Jaroslavs gård och Kristi förklaringskyrka på Eliasgatan, en av de äldsta kyrkorna med unika freskofragment av Teofanes Greken. På programmet står också en visning av Symeonkyrkan. Här begravdes de som dött av pest och i kyrkan kan vi se välbevarade fresker från 1400-talet.

DAG 3. NOVGOROD. Förmiddagen ägnas åt en visning av Historiska Museet som bland annat har en stor ikonsamling. Gemensam lunch. Under eftermiddagen besöker vi friluftsmuseet Vitoslavitsy, som omges av sjön Mjatjino och floden Volchov. Här kan vi se kyrkor, kapell och trähus från 1500-talet och fyra sekler framåt. Avslutningsvis gör vi en utflykt till Jurjevklöstret från 1100-talet, som har en unik arkitektur och som ligger vackert vid Volchov.

DAG 4. NOVGOROD. Dagen inleds med kyrkan vid Nereditsa. Kyrkan byggdes av prins Jaroslav Vladimirovitj som lät bygga kyrkan efter det att hans barn dött. Efter gemensam lunch gör vi en båtture på floden Volchov till sjön Ilmen. Gemensam middag.

DAG 5. NOVGOROD – STOCKHOLM. Vi lämnar Novgorod och beger oss till flygplatsen i S:t Petersburg. Gemensam lunch. Vårt plan avgår kl 15.00 och vi är åter på Arlanda kl 14.30.

Pris 9.250:-

För enkelrum tillkommer 450:-. Avbeställningsskydd 300:-. Visumkostnad och hantering f.n. 650:-

I PRISET INGÅR flygresa Stockholm – S:t Petersburg t/r, flygskatter, fyra nätter på hotell, del i dubbelrum, fyra frukostar, fyra luncher, två middagar, bussresor, entréer och visningar enligt programmet, svensktalande lokalguide, resvärd.

Anmälan direkt till Favoritresor på tel, fax eller mail. Sista anmälningdag är 28/3.

Priset är baserat på de valutakurser, flygtariffer och skatter som gällde 14/9-07. Vi reserverar oss för pris- och programändringar utanför vår kontroll och hänvisar till gällande reselag. För resans genomförande erfordras 25 deltagare. Resevillkor enligt FAVORITRESORs huvudkatalog.

FAVORIT

KULTUR OCH TEMARESOR

Brahegatan 32, 114 87 Stockholm, tel 08-660 18 00, fax 08-663 01 55, info@favoritresor.se

IKONSÄLLSKAPET

c/o Anders Hägglund, Frihetsvägen 66, 7 tr., 177 33 Järfälla. Pg 1210533-4.

Årsavgift: 200 kr per person.

Rundbrevsredaktör: Kaj Engelhart. Mail: kajcaritas@hotmail.com

**Har Du e-mail?_Ge oss Din mailadress, så får Du rundbrevet direkt i Din dator!
Får vi påminna om årsavgiften? 200:- kr/person. Pg 1210533-4. Dags att betala!**